

Els orígens de la producció paperera a la Riba. Una aproximació demogràfica a partir dels registres parroquials (1629-1730)

Sue Roveda Cavallini

sueroveda@gmail.com

RESUM L'article documenta les primeres famílies papereres arribades a la Riba, un segle abans de la data que habitualment s'establia com a inici de la seva indústria paperera.

RESUMEN El artículo documenta las primeras familias papeleras llegadas a la Riba, un siglo antes de la fecha que se establecía habitualmente como el inicio de su industria papelera.

KEYWORD The article documents the first paper families arrived in la Riba, a century before the date commonly established as the beginning of their paper industry.

Paraules clau: la Riba, indústria paperera, immigració.

Palabras clave: la Riba, industria papelera, inmigración.

Key words: la Riba, paper industry, immigration.

L'èsplendor de la indústria paperera a la Riba es constata a final del segle XVIII i començament del XIX, però encara no sabem amb certesa quan es va iniciar.

El 1833 el *Diccionario geográfico universal* assenyala que la Riba “no merecía ninguna consideración á últimos del siglo XVII, pero á principio del siguiente, en 1730, un genio emprendedor, natural de Tarragona llamado Ignacio Carbó, se trasladó aquí para establecer la fabricación de papel, por las ventajas que á su proyecto ofrecía la prodigiosa fuente llamada Font Gran [...] las aguas del Brugent dan movimiento á veinte fábricas de papel blanco, 6 de estraza y una de cartones finos.”¹

Aquesta referència, unida a la manca de registres de l'ajuntament, ens han fet pensar erròniament que la indústria paperera no existia abans de 1730. Els registres parroquials, en canvi, ens ensenyen un panorama ben diferent. Cal puntualitzar que la parròquia de la Riba va ser sufragània de la de Vilaverd fins el 1767.

Els registres com a fons documental tenen certes limitacions ja que els capellans no sempre consignaven a les partides l'ofici o el lloc d'origen de les persones. Malgrat això podem dir que més d'un 90% de la població hi consta com a pagesos. La resta es compon de paraires, corders, teixidors de lli i en gran mesura de paperers.

El nombre de famílies papereres, actualment pot semblar insignificant, però si tenim en compte que el 1719 la població de la Riba era de 84 habitants² aquesta percepció varia. Un valor afegit és el fet que els paperers provenien d'altres zones de Catalunya o de França i eren, com constatarem, la principal font d'immigració.

Les primeres famílies

GARRIGOSA

Francesc Garrigosa és el primer paperer esmentat als llibres parroquials. Va tenir tres fills amb l'Elisabet entre el juny de 1633 i l'agost de 1639. La partida de 1633 hauria de ser la primera on figura un paperer i

és de suposar que hi constaria el lloc d'origen, però malauradament és en gran part il·legible. Malgrat tot, es pot veure que un dels padrins era de Cardona, fet que podria indicar que els Garrigosa poguessin ser naturals d'aquella zona.

Després de 1639 es perd el rastre d'ells a la Riba.

BENET o BONET

El 24 de maig de 1635 es casa Salvador Benet, paperer nascut a Banyoles amb Maria Roig, filla d'Anton Roig i Marganta, tots ells de la Riba. Garrigosa és un dels padrins. El matrimoni tindrà, entre el febrer de 1637 i l'octubre de 1646, dues filles i dos fills.

Tal i com va passar amb els Garrigosa, no tenim cap dada més de la família a partir del 1646.

TERRADES o TARRADES

La primera notícia que tenim d'en Bartomeu Terrades és al juliol de 1651 quan mor Margarida, la seva primera dona. L'any següent es torna a casar, ho fa amb Jerònima Fort, filla de pagesos i natural de la Riba. Bartomeu era fill d'Antoni Terrades i d'Elisabet d'Olot, dels quals desconeixem l'ofici. Per una partida posterior sabem que ell era natural de Capellades.

L'octubre de 1654 tenen un fill, que serà l'únic, ja que mor a la Riba el 23 de gener de 1656. Aquest fill va continuar vivint a la Riba, però no es va dedicar a la fabricació de paper, sinó a la pagesia. Dues generacions després, el que seria el besnét de Bartomeu, Ramon, reprendrà l'ofici.

FRANCESC

Andreu Francesc era d'origen francès i estava casat amb Magdalena Artigues, de Capellades. La parella apareix per primer cop en els registres el març del 1663, amb el naixement d'un dels fills. Entre aquesta data i el març del 1670 van tenir dos fills més. Malauradament cap d'ells va sobreviure, la darrera mort és al juny del mateix any quan el nen de cinc anys “s'ofega a la bassa del molí”.

El matrimoni ja comptava amb quatre filles grans

que es van traslladar amb ells: Maria, que el 1668 es casa amb Ramon Roca, teixidor de lli; Paula, que el 1673 ho fa amb Gaspar Domingo, teixidor de llana d'Alcover; Quitèria, que contrau matrimoni amb el pagès Gabriel Roig, de la Riba el 1679 i finalment Magdalena que, com veurem més endavant, es casa amb el paperer Joan Castanyer. Totes les bodes se celebren a la Riba.

Un detall interessant és que Magdalena, l'abril de 1667, és padrina d'un fill d'en Jaume Terrades (del qual no sabem l'ofici) i és l'única partida en la qual una dona consta com a "paperera".

Andreu Francesc hi va continuar vivint com a mínim fins l'abril de 1685, quan és padrí de la seva néta. Amb posterioritat desapareix dels registres.

VERNIES

El 28 d'octubre de 1670 neixen dos bessons de Joan Vernies, natural de Fargueres, França i la seva dona Maria que era d'Òdena. Andreu Francesc i la seva filla Paula apadrinen les criatures. En una nota al marge se'ns indica que, malauradament, els bessons no van sobreviure gaire temps, doncs, un va morir el 17 de novembre i l'altre el 23 del mateix mes.

Aparentment, estaven de pas ja que en una de les partides es comenta que Vernies *"dit del cap de la Plana, fou enterrat p. un religiós de Santana de Alcover"*.

ROC

En Pere Roc, paperer natural de Llemotges (Occitània), no sabem quan arriba a Vilaverd, però el 29 de setembre de 1674 es casa amb Magina Oller, filla d'un teixidor de lli, ja difunt.

El matrimoni no va durar gaire ja que el 15 de gener de 1676 mor i és enterrat a Vilaverd. La causa del traspàs no consta, però algunes dades permeten suposar que va ser una mort sobtada, atès que no va fer testament. No obstant això sembla que tenia una posició econòmica acomodada, considerant que *"se li han fet dir dos misses en lo altar privilegiat de Poblet"*.

En el moment de la mort, la seva dona estava embarassada i a primers d'octubre va tenir una filla. La vídua es va tornar a casar anys més tard. Cal destacar que és l'únic paperer que residia a Vilaverd, desconeixem si hi treballava o si ho feia en uns dels molins de la Riba.

CASTANYER

Joan Castanyer provenia de Flix, fill d'Erasmus, un organista de Cervera que havia acabat els seus dies a l'Espluga de Francolí i Paula que era de Prades.

El 2 de maig de 1684 es va casar amb Magdalena Francesc, convertint-se així en el primer matrimoni entre famílies papereres de la zona. A l'abril de l'any següent van tenir una filla, Maria, que va viure poc més d'un mes. El 24 de maig, sobtadament, mor també Magdalena.

El vidu trigarà a refer la seva vida, fins que el 26 de desembre de 1692 es casa amb Marianna Ribé, filla de pagesos de la Riba. Amb ella tindrà quatre fills i tres filles dels quals només sobreviuran un noi i una noia.

No sabem quan, ni on va morir en Joan Castanyer, però els seus fills van continuar vivint a la Riba i Nicolau, el seu fill va seguir amb l'ofici del pare.³

ESTEVE

Damià Esteve, paperer de Capellades, era fill de Jaume i Marianna, paraires del mateix lloc.

El 12 de gener de 1687 es va casar amb Antònia Ogueres filla d'un serrador de Prades. El matrimoni no va durar gaire pel fet que el dia 20 del mes següent ell va morir a la Riba. El somni d'una vida millor no va ser possible: *"no feu testament p. ser pobre"*. La seva vídua es va tornar a casar el març del mateix any.

Al segle següent tornarem a veure el cognom associat a la fabricació de paper, però no hi ha suficients dades per a establir si eren o no familiars de Damià.

MIQUEL

Els Miquel són una coneguda nissaga de paperers de la Pobla de Claramunt que amb els anys funda Miquel & Costas, empresa que encara avui fabrica, entre d'altres productes, la coneguda marca de paper de fumar Smoking.⁴

A la Riba els trobem per primera vegada el 15 de desembre de 1687 en néixer l'Anna, filla de l'Antoni Miquel amb la seva dona Margarida. La família en arribar aquí tenia almenys tres fills i una filla: Francesc i Josep van morir el 1691 mentre que Pere i Elena van arribar a casar-se al poble. Antoni i Margarida van tenir també una altra filla a la Riba el 1690, però va morir quatre anys més tard.

La família, com veiem, no va ser gaire longeva atès que Elena mor el 1704, Antoni ho farà el gener de 1705 i l'Anna a l'any següent. L'únic supervivent serà en Pere Miquel, que el desembre de 1706 es casa amb Maria Rosa Català, filla de pagesos del mas de Solans de Vilaverd.

Pere tindrà entre 1708 i 1711 dues filles (una mor als poc dies de néixer) i un fill, Cristòfor que continuarà amb l'ofici. En Pere emmalalteix sobtadament i mor el 29 de setembre de 1724. A la partida de defunció consta com a moliner en comptes de paperer.

El 28 de juny de 1727 Cristòfor presenta una instància al Tribunal de la Intendència General de Catalunya, demanant permís per l'ús de l'aigua del riu Brugent per a construir un molí. La sol·licitud, generarà un plet amb el Duc de Medinaceli, que era qui en definitiva tenia les potestats sobre l'usdefruit de les aigües.⁵ El conflicte endarrerirà fins al desembre de 1731 la concessió de l'establiment.⁶

Segons el cens o estat de les fàbriques de paper a Catalunya l'any 1775, elaborat per la Junta Particular de Comerç de Barcelona, el molí del Miquel es localitzava a la Riba, llavors "Corregimiento de Montblanch". La fàbrica estava en funcionament, arrendada per Pau Pons, que hi produïa anualment 1.500 raimes de paper.⁷

No sabem amb certesa la ubicació del molí ni fins quan va continuar en funcionament. S'ha confós amb el molí de la Font Gran però estudis recents confirmen que es tracta de molins diferents, pel fet que la construcció d'aquest últim és posterior a la del molí d'en Miquel.⁸

Cristòfor Miquel mor el 5 de juny de 1774. No hi ha dades que indiquin si estava casat o si havia tingut fills. La seva situació econòmica havia de ser molt bona ja que al seu enterrament hi assisteixen onze capellans i li celebren 130 misses: trenta al Seminari de la Mercè de Montblanc, i la resta a la Riba.

SUBIES

El 30 de novembre de 1694 es casen Isidre Subies paperer natural de la Pobla de Claramunt amb Elena Miquel, la filla d'Antoni i Margarida que, com vam veure, havien arribat el 1687. Isidre era fill de pagesos i el seu pare havia mort. Sembla que el trasllat d'Elena a la Riba, junt amb la possibilitat de trobar feina van impulsar-lo a immigrar-hi.

La parella va tenir una filla (que va morir als dos anys) i un fill. La seva dona mor l'abril de 1704.

El seu fill Josep continuarà amb l'ofici. Respecte a Isidre no torna a ser esmentat.

FORT

El 28 de desembre de 1698 es casa Francesc Fort paperer natural de la Pobla de Claramunt, fill de pagesos amb Magdalena Flamis, filla de paraires de Sant Celoni.

El rastre de la parella es perd completament a la Riba, tot i que el cognom continua estant present a la zona.

VIDAL

El 10 d'abril de 1701 es registra el matrimoni de Procopi Vidal, fadrí paperer de la Pobla de Claramunt amb Maria Roig. Els seus pares eren pagesos igual que la família de la seva dona. Procopi va emmalaltir poc després i va morir el 30 de maig del mateix any sense descendència.

GAVARRÓ

El 19 de juny de 1711 Jaume Joan Gavarró, paperer natural de la Pobla de Claramunt, contrau matrimoni amb Magdalena Riber. Tots dos cònjuges provenien de famílies de pagesos. La parella va tenir entre 1712 i 1725 tres fills (dels quals dos van sobreviure) i tres filles. En Jaume va morir el 6 de març de 1736 i a la partida de defunció constava com a pagès. Cap dels seus fills va continuar amb l'ofici de paperer.

SEBASTIÀ-COSTAVELLA

El cognom era compost i així consta en la majoria de les partides parroquials, però amb els anys en deixen d'utilitzar la primera part i la família sencera passa a emprar només Costavella.

El 23 de juny de 1713 es casa Josep Sebastià Costavella, paperer de la Pobla de Claramunt, amb Raimunda Riber de la Riba. Ell era fill de calderers i ella ho era de pagesos. El 1732 sabem que al menys tenien un fill (Procopi) i tres filles (Maria, Magdalena i Rosa) que havien rebut la confirmació, tot i que només consta en el registre el naixement de la primera el 6 de juny de 1724. El desembre de 1746

tenim notícia de l'existència d'una altra filla, Francesca, que morí sent donzella. El 1749 perd la vida Magdalena i un any després ho farà Raimunda. El 14 d'octubre de 1766 morí Josep Costavella. No hi ha cap dada que permeti esbrinar on residia el seu fill ni si va continuar o no amb l'ofici.

Conclusions

Aquestes catorze famílies van ser la base de la tradició paperera de la Riba que arriba fins als nostres dies. El fet que tots vinguin de la conca de l'Anoia o de França, fa pensar que el poble ja tenia un cert renom que la feia particularment atractiva. Malauradament no comptem fins ara amb documentació que ens permeti esbrinar quan ni com es va començar a gestar aquesta fama.

La gran majoria de la població de la zona practicava el conreu i la ramaderia; en quant als oficis només s'esmenten uns pocs corders i teixidors de lli. El nombre de paperers superava el d'aquests grups. L'absència de drapers i traginers ens fa suposar que els molins paperers es dedicaven majorment a la producció d'estrassa per al consum local.

Un altre punt que cal destacar és que l'endogàmia, que va ser un costum molt arrelat dins del sector paperer pel tal de preservar l'ofici, gairebé no es va produir en aquests primers anys. Majoritàriament els nouvinguts es casaven amb filles de pagesos de la zona, tot i haver-hi una relació estreta entre els treballadors del gremi els quals solien assistir a les celebracions dels seus companys.

Desconeixem la ubicació exacta i la quantitat de molins que hi havia, però el nombre no sembla gaire elevat. És molt probable que els edificis fossin propietat de l'església o d'algun terratinent, la qual cosa explicaria la marxa d'algunes famílies als pocs anys d'arribar-hi. Un altre fet que referma la idea que eren arrendataris és la sobrietat de les celebracions religioses, la qual permet entreveure que, majoritàriament, els paperers no tenien una situació econòmica massa acomodada. Fins i tot hi ha casos com el d'en Damià Esteve, on consta que "no feu testament per ser pobre". No obstant això, l'atractiu de la Riba havia de ser important, considerant que els paperers eren la principal, per no dir l'única, font d'immigració al poble.

L'aportació d'aquestes famílies a la història paperera de la Riba si bé es pot considerar ínfima des d'una perspectiva pròpiament industrial i comercial fins al 1730, va marcar l'inici d'una onada migratòria que es consolidarà cinquanta anys més tard, quan el poble quintuplica la seva població.

Fonts documentals

Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT)

Aquesta explosió demogràfica va estar íntimament lligada al creixement de la indústria paperera que al llarg del segle XVIII va viure el seu moment de màxim esplendor.

Vilaverd

Llibre de baptismes, matrimonis i òbits (08.05.1629 - 31.12.1662), caps 8, núm. 61.

Esborrany de partides de baptismes (05.10.1662 - 20.03.1663), caps 6, núm. 48.

Llibre de baptismes, matrimonis i òbits (18.04.1663 - 27.05.1696), caps 8, núm. 62.

Llibre de baptismes, matrimonis i òbits (07.01.1696 - 28.09.1760), caps 8, núm. 63.

Llibre de baptismes, matrimonis i òbits (26.03.1725-1836), caps 11, núm. 75.

Llibre de baptismes, confirmacions, matrimonis i òbits (03.01.1774 - 29.12.1788), caps 10, núm. 72.

La Riba

Llibre d'òbits (23.04.1767 - 27.12.1808), caps 2, núm. 4.

Notes

- 1.- SOCIEDAD DE LITERATOS S. B. M. F. C. L. D. (1833), *Diccionario geográfico universal* (Vol. VIII). Barcelona, p. 116.
- 2.- IGLÉSIES, Josep (1974). *Estadístiques de població de Catalunya. El primer vicenni del segle XVIII* (Vol. I). Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, p. 674.
- 3.- GUAL I VILÀ, Valentí (1993). "La immigració dels paperers a la Riba durant la baixa edat moderna a través del registre parroquial", *Miscel·lània ribetana* – 3, El Brugent (p. 247-301). Montblanc.
- 4.- CABANA I VANCELLS, Francesc (1994). *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la Revolució industrial a Catalunya* (Vol. 4: Arts gràfiques, paper, ciment, materials per a la construcció, alimentació, suro i pell). Barcelona: Enciclopèdia Catalana p. 25-30.
- 5.- MADURELL I MARIMON, Josep Maria (1972). *El paper a les terres catalanes: Contribució a la seva història* (Vols. I i II). Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, p. 725-726.
- 6.- Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, *FN Fèlix Costa*, Manual del duc de Cardona (1731), Reg. 888, f. 98v-101.
- 7.- MADURELL I MARIMON, J. M. (1972), p. 63.
- 8.- ROVEDA CAVALLINI, Sue. «El Molí paperer de la Font Gran de Vilaverd (segles XVIII-XX)». *Podall*, [en línia], 2019, Núm. 8, p. 215-225."
- 9.- IGLÉSIES, Josep (1982). "El poblament a les Muntanyes de Prades". Dins *Aplec de Treballs* Núm. 4 del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà (p. 117-140). Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.